

Kalıp Yargı Temalı Konuların Öğretiminde Aktif Öğrenme Uygulamalarının Kullanılması Üzerine Öğretmen Günlükleri¹

İbrahim Kaya²

Nihal Baloğlu Uğurlu³

Özet

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmeninin kalıp yargılar temalı konuların öğretiminde kullandığı aktif öğrenme uygulamaları hakkındaki düşüncelerini yansıttığı günlüklerin değerlendirilmesidir. Araştırma 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılının Bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kalıp yargı temalı konuları aktif öğrenme uygulamaları kullanarak öğreten Sosyal Bilgiler öğretmeni, öğretim süreci ile ilgili gözlem ve düşüncelerini günlüklere aktarmıştır. Süreç sonrasında bu günlükler araştırmacılar tarafından içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmeninin günlüklerine göre yapılan değerlendirmelerde, aktif öğrenme uygulamalarının öğrencilere kendilerini ifade edebilme fırsatı tanıdığı, öğrencilerin derse katılımını üst düzeye çıkardığı, başkalarının fikirlerine saygı duymayı öğrettiği, çoklu bakış açısını geliştirdiği, öğrencilerde merak ve motivasyonu artırdığı ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirerek sorunlara çözüm üretebildikleri anlaşılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmeninin günlüklerine not düştüğü uygulamalarla ilgili sınırlılıklar ise öğrenci sayısının fazlalığında sınıf içi disiplini sağlamada zorluk yaşanabileceği, uygulamaların ön hazırlık yapılmadığında verimsiz olabileceği ve uygulamalar zaman alıcı olduğu takdirde konuların

- 1 Bu araştırma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde, İbrahim KAYA'nın Prof. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU danışmanlığında yürüttüğü "Sosyal Bilgiler Dersinde Yapılandırmacı Etkinlik Uygulamalarının Öğrencilerin Kalıp Yargı Temalı Konulardaki Başarı Düzeylerine Etkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.
- 2 Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, dr.ibrahimkaya@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1508-756X>
- 3 Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, nihalogurlu@ohu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2097-9434>

öğretiminin tamamlanmasında sorun yaşanacağı şeklindedir. Ulaşılan bu sonuçlar doğrultusunda aktif öğrenme uygulamalarının öğrencilerin çok yönlü gelişimine katkıda bulunması onların kalıp yargılarının giderilmesine doğrudan etki edebilecektir. Ne var ki bunun için her konuda olduğu gibi kalıp yargılarla ilgili konularda da aktif öğrenme temelli bir öğretim sürecinin iyi bir şekilde planlanması ve gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1. Giriş

Sosyal Bilgiler öğretiminde öğrencilere öğretilmesi amaçlanan 27 beceri bulunmaktadır. Bu becerilerin öğrencilere kazandırılması onların aktif ve katılımcı bir birey olarak toplumsal hayatta yer alabilmelerini sağlar. Nitekim Sosyal bilgiler dersinin genel amaçlarından biri de geleceğin etkin yurttaşlarının yetiştirilmesidir (Altıkulaç & Uslu, 2014). Ne var ki her becerinin kazandırılması aynı düzeyde kolay değildir. Bununla ilgili Kaya & Baloğlu Uğurlu (2024) tarafından yapılan bir araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin en kolay kazandırdıkları becerilerin sosyal katılım ve işbirliği becerisi olduğu, buna karşın en zor kazandırılan becerilerin ise kalıp yargı ve önyargıları fark etme ile empati becerileri olduğu tespit edilmiştir. Bu durum dikkate alındığında zor becerilerin kazandırılması için yapılan öğretimsel faaliyetlerin niteliksel olarak güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Kalıp yargı temalı konuların öğretiminin aktif öğrenme uygulamaları ile gerçekleştirilerek, sürecin değerlendirilmesinin öğretmen günlükleri ile yapılması bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

2. Kalıp Yargı (Stereotip)

Kalıp yargılar, toplumu oluşturan bireyler tarafından çeşitli şekillerde edinilmektedir. Birey ailesinden, toplumdan, arkadaş çevresinden, kitle iletişim araçlarından vb. çeşitli yönlerle etkilenmektedir. Bu etkilenmeler arasında bireyin çeşitli gruplara, ırklara, dillere, ten rengine, cinsiyete, mesleklere, ülkelere vb. yönelik edindiği kalıp yargılarda bulunmaktadır. Bireyler bu kalıp yargıları öğrendikten sonra bu kalıp yargılar tarafından düşünceleri, davranışları, hayata bakış açıları şekillenebilmektedir. Kısacası bireyler, içinde buldukları toplumun ve çevrenin etkisiyle kişileri, nesnelere, durumları vb. algılayıp bunlara yönelik tutumlar geliştirmesi sosyal algı olarak nitelendirilebilmektedir (Özarslan, 2014).

Kalıp yargılar (stereotipler), sosyal algılayıcıların başkaları hakkındaki bilgileri işlemek için kullandıkları bilişsel şemalar olarak tanımlanabilmektedir (Hilton & von Hippel, 1996). Kalıp yargılar sadece bazı grupların üyelerini karakterize eden özellikler üzerindeki bilgileri yansıtmakla kalmamakta aynı zamanda bireylerin sahip olduğu sosyal roller, grup üyelerinin çeşitli

özellikleri paylaşma derecesi ve grup üyelerine yönelik geliştirilen duygusal tepkileri etkileme gibi diğer özellikler hakkında da bilgiler içermektedir. Kalıp yargılar, insanlar hakkında sadece hemen görünen yüzeysel nitelikteki bilgilerin ötesinde önemli miktarda derinlemesine bilgilerde içerebilmektedir ve aynı zamanda kalıp yargılar oluşturulan grup üyeleri hakkında yeni durumlarda beklenen davranışlar üzerinde de beklentiler oluşturabilmektedir (Oakes & Turner, 1990).

Kalıp yargıların doğaları gereği “kötü” veya “yanlış” olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kalıp yargılar kökenleri itibariyle mantıksızdırlar, çelişkilidirler, dirençlidirler ve ahlaki açıdan da genellikle yanlışlardır. Ancak kalıp yargılar, bireylerin karşılaştıkları yeni bilgiler hakkında karmaşıklığını azaltma, uyarıların hızlı bir şekilde tanımlanmasını kolaylaştırma, karşıdaki grupların veya kişilerin davranışı tahmin etme ve bireyleri yönlendirme gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır (Hewstone & Giles, 1986). Bununla birlikte bilgisizliğin, kalıp yargılamaya yapmaya yol açtığı da bir gerçektir. Stereotipleme, etkili iletişim kurmanın önünde bir engel olduğu gibi bu tür sosyal gruplaşmaya yol açan şey de bilgisizlik veya doğru bilgi eksikliği olduğu söylenebilecektir (Fiske & Neuberg, 1990).

Kalıp yargıların bireylerin yeni bilgiler öğrenmeleri üzerinde ket vurma işlevi gördüğü söylenebilir. Çünkü kalıp yargılara sahip olan bireyler yeni bilgileri öğrenme konusunda isteksiz davranabilmekte, kalıp yargılara göre hareket edebilmekte, kafasında var olan bilgiyi değiştirmemek konusunda ısrar edebilmektedir. Ancak bu durumların düzeltilebilmesi ve kalıp yargıların genellikle doğru olmadığı konusunda da bilince sahip olmaları gerekmektedir. Formal eğitim içerisinde öğrencilerin çeşitli aktif öğretim yöntem, teknik ve uygulamaları ile kalıp yargıların yanlış olabilecekleri ortaya konulmalıdır.

3. Aktif Öğrenme

Aktif öğrenme uygulamaları sınıf içerisinde öğrencilerin aktif olmalarını sağlayan yöntem ve teknikleri içerisinde barındırmaktadır. Her öğrencinin sahip olduğu yeterlilikler, standartlar, özellikler vb. birbirinden farklı olabilmektedir. Aynı zamanda bir sınıftaki öğrencilerin ihtiyaçları da çeşitli olacaktır. Sınıf içerisinde uygulamaya konulan etkinlikler, tüm öğrencilerin ilerleme kaydetmesini, bununla birlikte öğretmen ve öğrencilerin öğrenmelerinden yüksek beklentilere sahip olmasını sağlamak için iyi planlanmalı ve desteklenmelidir (Mourshed ve diğerleri, 2017).

Öğretim ortamlarında etkili ve kalıcı öğrenmelerin sağlanabilmesi için öğrencilere yeterli zamanın ve öğrencilerin ilgilerini çekecek uygulamalara

yer verilmesi zorunluluk taşımaktadır. Hatta öğrencilerin genellikle hatırlayabilmeleri için en az üç kez ve farklı şekillerde (sadece içeriğin tekrarı değil) tam olarak açıklanmış içerikle etkileşime girmeleri gerektiği söylenebilir (Nuthall, 2007). Aktif öğrenme sürecinde öğrencilere düşen en önemli görev öğrencilerin önceki öğrenmelerini gözden geçirmek, öğrencileri etkin kılmak ve yeni materyaller kullanarak öğrencilerin önceki öğrenmeleri arasında bağlantı kurmalarına yardımcı olmaktır. Öğretmen tarafından tüm öğrencilerin öğrenmeleri hakkında etkili sorgulama, tüm öğrencilere zamanında ve etkili yanıt verme sistemleri dahil olmak üzere sürekli geri bildirim sağlanmalıdır. Öğrencilerin öğrenmeleri konusundaki geri bildirimler, gelecekteki öğretim planlarını onaylamak veya uyarlamak için kullanılmalıdır. Bu çalışmada öğrencilerin kalıp yargı temalı konuların öğretiminde aktif öğrenme uygulamalardan anlat bakalım, akvaryum, altı şapkalı düşünme tekniği, 5E modeli, pazar yeri, beyin fırtınası, balık kılıcı, konuşma halkasına başvurulmuştur.

4. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem yazılı belge içeriklerinin sistematik ve dikkatli bir şekilde analiz edildiği bir yöntemdir (Wach & Ward, 2013). Dokümanlar, araştırmacı müdahalesi olmadan kayıt tutulan metinler/içeriklerdir (Kıral, 2020). Bu nedenle dokümanların araştırmacılar tarafından yansız ve objektif bir şekilde bir şekilde değerlendirilmesi gayet doğaldır. Bu çalışmanın veri toplama aracı olan öğretmen günlükleri doküman analizi yöntemine uygun bir bilgi kaynağıdır.

4.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmeni kalıp yargı temalı konuların öğretimini gerçekleştirmiştir. Bu konuların 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki kalıp yargı temalı konuların yeri ve uygulanan aktif öğrenme uygulamaları ile ilgili bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır:

Tablo 1 Kalıp Yargı Temalı Konuların Yeri ve Uygulanan Aktif Öğrenme Uygulamaları

Öğrenme Alanı	Konu Başlığı	Öğretim Etkinliği
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	Anlat bakalım tekniği
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Avrupa’da Bilimsel Gelişmeler	Akvaryum tekniği
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Yeni Meslekler	Altı şapkalı düşünme tekniği
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	5E Modeli
Küresel Bağlantılar	Gelişen Türkiye	Pazar yeri tekniği
Küresel Bağlantılar	Biz Konuksever Bir Milletiz	Beyin fırtınası tekniği
Küresel Bağlantılar	Biz Konuksever Bir Milletiz	Balık kılıcı tekniği
Küresel Bağlantılar	Kalıp Yargıları Sorguluyorum	Konuşma halkası tekniği

Tablo 1’e göre belirlenen öğrenme alanlarındaki konu başlıkları, aktif öğrenme uygulamaları gerçekleştirilerek öğretilmiş ve her uygulama sonrasında öğretmen, günlüğüne öğretim süreci ile ilgili görüşlerini sistematik bir çerçevede yansıtmıştır. Kalıp yargı temalı konuların sıklıkla “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında olduğu görülmektedir. Körükcü ve Şahingöz (2020) tarafından yapılan araştırmada “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanının konuları arasında farklı kültürlerle yönelik kalıp yargıların ve ön yargıların azaltılması olduğu tespit edilmiştir. Böylece aktif öğrenme uygulamaları ile gerçekleştirilen dersin aşamaları, öğrencilerin uygulamalara katılımları, uygulamaların sınırlılıkları ve avantajları, öğretmenlerin süreçle ilgili kendi düşünceleri günlüklerin içerik analizi yapılarak öğrenilmiştir.

5. Bulgular ve Yorum

Sosyal Bilgiler öğretmeni uyguladığı aktif öğrenme uygulamaları ile her dersin giriş, gelişme sonuç basamaklarını değerlendirmiştir. Öğretmenin değerlendirmeleri ile ilgili bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2 Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Gerçekleştirdiği Aktif Öğrenme Uygulamaları Bağlamında Ders Değerlendirmeleri

Dersin öğrenme alanı/Konusu	Tekniğin adı	Tekniğin Giriş Bölümü	Tekniğin Gelişme Bölümü	Tekniğin Sonuç Bölümü	Öğrenci performans/ derse katılım	Sınırlılıklar	Fırsatlar
Bilim, Teknoloji ve Toplum / Zaman içinde bilim	Anlat Bakalım	Soru sorma	Konuyla ilgili öğrencilerle bir görsel paylaşarak öğrencilerin görüşlerini alma	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	Yüksek düzeyde	Sınıf yönetimi	Düşüncelerini ifade etme, birbirlerini dinleme
Bilim, Teknoloji ve Toplum/ Avrupa'da bilimsel gelişmeler	Akvaryum Tekniği	Soru sorma	İç içe geçmiş iki grubun oturma düzenini sağlayarak öğrencilerin görüşlerini alma	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	Yüksek düzeyde	Öğrencileri tekniğe adapte etme	Düşüncelerini ifade etme, birbirlerini dinleme
Üretim, Dağıtım ve Tüketim/ Yeni Meslekler	Altı Şapkalı Düşünme	Karşılıklı iletişim	Öğrencilere 6 farklı renkte şapka giydirerek görüşlerini alma	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	Yüksek düzeyde	Öğrencileri tekniğe adapte etme	Öğrencilerin farklı bakış açıları kazanması, uygulamasının kolay olması
Küresel Bağlantılar/ Ülkeler Arası Köprüler	5E Modeli	Harita kullandırma	Öğrencilere keşfetme-açıklama ve derinleştirme basamaklarının uygulanması	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	İyi düzeyde	Zaman alıcı	Bilişsel becerileri geliştirici

Küresel Bağlantılar/ Gelişen Türkiye	Pazaryeri Tekniği	Karşılıklı İletişim	Konu ile ilgili öğrencilerden boş bir kâğıt doldurarak kendi kartlarını diğer arkadaşları ile sınıf içerisinde dolaşarak paylaşma	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	Yüksek düzeyde	Ön hazırlığın gerekliliği	Yaratıcı ve çeşitli düşünme becerisinin gelişimi
Küresel Bağlantılar/Biz Konuksever Bir Milletiz	Beyin fırtınası	Karşılıklı İletişim	Konu ile ilgili öğrencilerin zihinlerinde bir problem cümlesi oluşturup o problemin çözümü için öğrencilerin görüşlerini alarak tahtaya sırayla yazmak	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	Yüksek düzeyde	Öğrencileri tekniğe adapte etme	Yaratıcı ve çeşitli düşünme becerisinin gelişimi
Küresel Bağlantılar/ Kalp yargıları sorguluyorum	Konuşma halkası	Karşılıklı İletişim	Öğrencilerin oturma düzenini çember şekline getirerek onlara yönlendirdiği soru ile ilgili görüşlerini almak	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	İyi düzeyde	Zaman yönetimi ve öğrenci sayısı	Ekonomik olması
Küresel Bağlantılar/Biz Konuksever Bir Milletiz	Balık kılıcı	Karşılıklı İletişim	Tahtaya balık kılıcı modelini çizerek konu ile ilgili nedenler ve çözüm önerilerini şematize etme	Öğretmenin konu hakkındaki genel değerlendirmesi	Yüksek düzeyde	Öğrencileri tekniğe adapte etme	Eğlenceli

Tablo 2’de görüldüğü gibi bütün aktif öğrenme uygulamaları öğrencilerin sosyal etkileşimlerini sağlayacak şekilde düzenlenmiş olup, öğrencilerin öğretim sürecine katılım düzeyleri de iyi veya yüksek düzeydedir. Sosyal Bilgiler öğretmenin her bir dersin uygulaması ile ilgili değerlendirmelerinin metinsel aktarımları ise aşağıda yer almaktadır:

Anlat Bakalım Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmenin “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanının “Zaman İçinde Bilim” konusu öğretilirken giriş kısmında yaptığı etkinlik öğrencilere soru sormak olmuştur.

Giriş: Öğretmen öğrencilere “*Yapmadığınız bir durum sebebiyle suçlandığınız oldu mu?*” sorusunu yöneltmiştir. Öğrencilerden bazıları;

1. “*Kopya çekmediğim halde kopya çektiğim söylendi.*”,
2. “*Doğruları söylememe rağmen bana yalancı dediler*”,
3. “*Sınıf penceresinin camı kırılmıştı ben yapmamama rağmen benim yaptığım söylendi.*” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmenin öğrencilerden aldığı cevaplar sonrasında onlarla paylaştığı görsel aşağıda yer almaktadır:

Görsel 1 Anlat Bakalım Tekniğinde Kullanılan Karikatür Resmi

Bu görselle ilgili öğrenci yorumları ise aşağıda yer almaktadır:

1. “*Alt kattakiler yaşlı olduğu için onların gürültü yapmayacağını düşünüyorlar.*”

2. “Üst kattaki kişi genç olduğu için gürültünün ondan kaynaklandığını düşünmüyorlar.”
3. “Önyargılı davranarak gürültünün sadece gençten gelebileceğini düşünmüyorlar.”
4. “Yaşlıların yüksek sesle müzik dinlemeyeceğini düşünerek önyargılı davranıyorlar.”

Sonuç ve değerlendirme: Sosyal Bilgiler öğretmeninin öğrenci yorumları sonrasında toplumdaki bazı sosyal sorunların kalıp yargı /önyargı nedeni ile meydana geldiği ve bu yargıların oluşmasının nedenleri ve sonuçları ile ilgili değerlendirme yapmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmeninin öğrencilere sunduğu kalıp yargı ve önyargıların nedenleri ve bu sorunun aşılabilmesine yönelik ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Sonrasında “Anlat Bakalım Tekniği” ile ilgili olan görseli paylaştım ve öğrencilere düşüncelerini sordum. ... Örneğin bir öğrenci başından geçen “Sınıfta bir kopya kağıdı bulundu ve kopya kağıdının bana ait olmadığını söylememe rağmen o kopya kağıdının bana ait olduğu söylendi.” olayını anlattı. Bir diğer öğrenci ise “Sanki ben hep yalan söylüyormuşum gibi bir durum oluştu. Neredeyse her zaman doğruları söylememe rağmen sanki hep yalan söylüyormuş gibi bir algı var.” dedi. Ben de öğrencilere bu olayların önyargı nedenlerinden dolayı meydana geldiğini ifade ettim. ...”

Sosyal Bilgiler öğretmeninin dersin işleniş sürecinde öğrencilerin derse ilgisi ve katılım düzeyleri ile ilgili değerlendirmesi ise şu şekildedir:

“... Neredeyse bütün öğrencilerin bu konuyla ilgili söyleyecekleri vardı. Kendileri kalıp yargılara maruz kaldıkları gibi aynı zamanda sıklıkla kalıp yargularla hareket ettiklerinden bahsettiler. Bununla ilgili olarak öğrencilerimden biri kızların çok duygusal olduğu şeklinde davrandığını, bir diğer öğrenci ise derslerde başarısız olduğu için sporda da başarısız olacağı düşüncesinden dolayı mağdur olduğunu ifade etti. Öğrencilerimden bir diğeri ise başından geçen sınıfın içerisinde ne söylese dalga geçildiğini, bir şey hakkında bildiklerini söylese bile yanlışmış gibi davranıldığı durumdan dolayı yaşadığı üzüntüyü dile getirdi.”

Sosyal Bilgiler öğretmeninin Anlat Bakalım tekniğini kullanırken derste yaşadığı zorluklarla ilgili ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Dersi işlerken nadiren de olsa sorunlar yaşadım. Sınıf içi disiplini sağlamada zorluk yaşadığımı söyleyebilirim. ... Özellikle ilgi çekici konularda birçok öğrencinin söyleyeceği şeyler varken hep aynı öğrencilerin konuşması, konuşmasını bitirmemek için uzatması diğer öğrenciler tarafından tepkiyle karşılık görebilmekte. ...Ancak

genel itibariyle söylemek gerekirse bir öğretmenin sınıf içerisinde uygulayacağı tatlı-sert bir disiplin anlayışıyla bu problemler çok az yaşanacaktır.”

Akvaryum Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmeninin Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanının Avrupa’da Bilimsel Gelişmeler konusunu öğretirken yapmış olduğu Akvaryum Tekniği’nin giriş kısmında yaptığı ilk etkinlik öğrencilere soru sormak olmuştur.

Giriş: Öğretmen öğrencilere “Hepiniz teknolojiyi kullanmayı seviyorsunuz ama neden bu teknolojileri üretmekte geri kaldığımızı söylüyor. Bu görüşün nedeni nedir?” şeklinde soru sormuştur. Öğrencilerin bazıları hemen cevap vermek istemişlerdir. Ancak öğretmen “*bu kez size söz hakkı tanımayacağım. Bunu farklı bir şekilde yapalım*” diyerek sınıf düzenini öğrencilerle birlikte akvaryum tekniğine uygun bir şekilde düzenlemiştir. Bunu yaparken istekli 5-6 öğrenci merkeze oturmuş diğer öğrenciler de dış çemberde yer almışlardır. Sınıf düzenlendikten sonra öğretmen öğrencilerine tekniğin nasıl uygulanacağını da anlatmıştır.

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmeni oturum düzenini sağladıktan sonra tekrar öğrencilere her oturumda bir soruyu cevaplayacak şekilde aşağıdaki soruyu yöneltmiştir:

“Biliyorsunuz. Bilimin gelişmesi için akademik eğitim çok önemli. Size göre akademik eğitimdeki kalıp yargılar nelerdir?”

Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar ise şunlardır:

Ö1: “Çok ders çalışanlar kafayı yerler.”

Ö2: “Çok çalışsak madalya mı verecekler?”

Ö3: “Kızlar okumasa da olur veya okuyacaklarsa öğretmen olsalar yeter.”

Ö4: “Kızlar matematikten anlamaz.”

Ö5: “Erkekler sayısal derslerde daha iyidir.”

Ö6: “Üniversite eğitimi almayanlar ciddiye alınmaz.”

Ö7: “Kafası çalışmayanlar sanayi de çalışmaya gider.”

Bu cevaplardan sonra öğretmen ikinci sorusunu sordu:

“Size göre bilimin gelişmesindeki kalıp yargılar nelerdir?”

Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar ise şunlardı:

Ö1: “Sadece belirli üniversitelerden mezun olanlar, iyi bilimsel çalışmalar yapabilirler.”

Ö2: “Yaşlı insanlar yenilikçi icatlar yapamazlar.”

Ö3: “Bulunacak her şey bulundu zaten, icat edilecek bir şey kalmadı ki.”

Ö4: “Gençler tecrübesizdir.”

Üçüncü olarak öğretmen şu soruyu yöneltmiştir:

“Sizin öğrenim hayatınızı etkileyen kalıp yargılar var mı? Varsa neler?”

Öğrenciler ise düşüncelerini şu şekilde yansıtmışlardır:

Ö1: “Ataması olan bölümü oku, atanınca rahat edersin.”

Ö2: “Öğretmenlik rahat meslek, tatili bol, öğretmen ol.”

Ö3: “Felsefe okuyup da ne yapacaksın, işsiz kalırsın.”

Ö4: “Üniversiteyi bitir, işini eline al, gerisine de karışma.”

Öğretmenin dördüncü sorusu ise şuydu:

“Kalıp yargılar ve önyargular bilimi nasıl engeller?”

Öğrencilerin cevapları aşağıda yer almaktadır:

Ö1: “Bazı insanların bilimle ilgilenmesinin önüne geçer. Örneğin engelli insanların bilimle uğraşmaları engellenir ve onlar bilimsel çalışma yapamaz.”

Ö2: “Cinsiyetçi yaklaşımlar sebebiyle kadınların sayısal alanda çalışmalarını kısıtlanabilir.”

Ö4: “Kalıp yargılar ve önyargular sebebiyle bazı bilim insanlarına teşvikler verilmez.”

Ö5: “Bazı bilim adamları yeni bir şey icat etme bile önyargular sebebiyle kabul görmeyebilir.”

Teknik uygulanırken kendilerine yöneltilen soruları iç çemberdeki öğrenciler cevapladılar, dış çemberdeki öğrenciler dinlediler. Ancak kimi zaman iç çember ve dış çemberdeki öğrenciler yer değiştirerek dış çemberdeki öğrenciler de düşüncelerini paylaşma fırsatı buldular. Öğrenciler Sosyal Bilgiler öğretmenin tahmininden daha uzun süre konuşmak istediler ancak ders saati bitti. Diğer ders sınıfın oturma şekli eski haline çevrilerek konu ile ilgili öğretim süreci devam etti.

Sonuç ve değerlendirme: Etkinlik sonrasında Sosyal Bilgiler öğretmeni akıllı tahta aracılığıyla harita üzerinde bilimin en çok geliştiği ülkeler, neden geliştikleri, zorluklara karşılaşılan birçok bilim insanının olduğu ama pes etmediği, olumsuz görüşlere maruz kalan bilim insanlarının hayallerinin peşinden gittikleri gibi bilim adamlarının duyuşsal özelliklerinden de söz

edildi. Bilime ve bilim insanlarına verilen değerin artmasıyla teknolojik gelişmelerin ülkemizde de hızla ilerleyeceğine vurgu yapıldı. Bilimle ilgili atasözlerine, özdeyişlere, özlü sözlere ve bilim insanlarına yer verildi. Konuyla ilgili akıllı tahta üzerinden sorular çözülüp genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra ders tamamlandı.

Sosyal Bilgiler öğretmeninin akvaryum tekniği uygulanırken öğrencilerin derse ilgisi ve katılım düzeyleri ile ilgili değerlendirmesine yönelik söylemleri aşağıda yer almaktadır:

“Akvaryum tekniğiyle ders işlerken öğrencilerin ders katılımı oldukça yüksekti. Hatta daha da konuşmak istediler ancak dersimizin planına uygun hareket etmek için akvaryum tekniğini sonlandırmak zorunda kaldım.”

Sosyal Bilgiler öğretmeninin bu tekniği uygularken yaşadığı zorluklar ve tekniğin sunduğu fırsatlarla ilgili ifadeleri ise şu şekildedir:

“Öğrencileri böyle yeni ve farklı bir tekniğe alıştırmak biraz zor oldu. Çünkü öğrencilerin kafasında bir ders işleme şablonu vardır ve bu kalıp yargılarını aşmak biraz zor olabilmektedir. Ancak bu tekniğin işlenmesinde zorluktan daha çok avantajdan bahsetmek yerinde olacaktır. Öğrenciler karşılıklı konuşma imkânı elde ettiler, konuşmadan dinlemeyi öğrendiler, düşüncelerini ifade edebildiler, bir ortama girdiklerinde konuşmacı olabilecekleri gibi dinleyici olabileceklerini de gördüler....”

Altı Şapkalı Düşünme Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmeninin Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında yer alan Yeni Meslekler konusu ile ilgili yapmış olduğu Altı Şapkalı Düşünme Tekniği'nin giriş kısmında yaptığı ilk etkinlik öğrencilerle karşılıklı diyalog kurmak olmuştur.

Giriş: Sosyal Bilgiler öğretmeni öğrencilerle gündelik olaylardan ve haberlerden söz ettikten sonra “öğretmenliğin nasıl bir meslek olduğu” hakkındaki düşüncelerini almıştır. Öğrencilerden bazıları şu cevapları vermişlerdir:

Ö1: “3 ay tatilleri var, ara tatilleri var...”

Ö2: “Konuları bildikleri fazladan çalışmalarına gerek yok.”

Ö3: “Not verdikleri için öğrenciler öğretmenlerin her dediğini yapmak zorundalar.”

Ö4: “Öğretmenlik kolay meslek.”

Ö5: “Öğretmenler sadece ders anlatır.” gibi cevaplar vermişlerdir.

Daha sonrasında Sosyal bilgiler öğretmeni “öğretmenliğin olumsuz veya kötü yanlarını” sormuştur. Öğrencilerin cevaplarından bazıları aşağıda yer almaktadır:

Ö1: “Atanması zor.”

Ö2: “Sabahtan akşama kadar birçok çocukla uğraşmak gerekiyor.”

Ö3: “Sınavların okunması zaman alır.”

Ö4: “İstemedikleri okulda öğretmenlik yapmak zorunda olabilirler.”

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmeni daha sonra onlara hangi mesleği yapmak istediklerini ve nedenini sormuştur. Ancak cevap verirken altı şapkalı düşünme tekniğini uygulayacağını söyleyerek onlara teknik hakkında bilgi vermiştir. Akıllı tahtadan farklı renklerdeki şapkaları açarak öğrencinin hangi şapkanın önüne geçerse o şapkanın anlamına göre düşünmesi istenmiştir. Böylece aynı öğrencinin tüm şapkaları renklerine göre anlamlandırarak meslekleri çok yönlü değerlendirmesi sağlanmıştır. Farklı meslekleri bu teknikle değerlendiren gönüllü öğrenciler ile ders süresinin ilk 15 dakikası tamamlanmıştır.

Sonuç ve değerlendirme: Öğrencilerle bu etkinlik sonrasında hiçbir mesleğin tek boyutlu olarak değerlendirilmemesi, herhangi bir mesleği seçerken ya da kendileri ile ilgili karar alırken şapkalarda olduğu gibi çok boyutlu olarak düşünmeleri gerektiğinden söz edilerek konunun genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenin altı şapkalı düşünme tekniğini kullanırken öğrencilerin derse katılım ve ilgisi ile ilgili görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Öğrencilerin hem konu itibarıyla hem de uygulanan teknik itibarıyla derse katılımlarının oldukça yüksek düzeyde olduğunu gördüm. Çünkü kendi hayatlarını ilgilendiren bir konuda kendi düşüncelerini ifade etmeye çalışmışlardı.”

Sosyal Bilgiler öğretmenin bu tekniğin uygulanması ile ilgili sınırlılık ve fırsatlar ile ilgili görüşleri ise şunlardır:

“... Bu teknik öğrencilere bir olaya farklı açılardan bakmayı öğretmesi açısından çok önemli bir tekniktir. Uygulanması da pratiktir.”

5E Öğrenme Modeli ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmenin Küresel bağlantılar öğrenme alanında yer alan Ülkeler Arası Köprüler konusu ile ilgili yapmış olduğu 5E Modeli'nin giriş kısmında yaptığı ilk etkinlik öğrencilere harita kullanılmaktı.

Giriş: Sosyal Bilgiler öğretmeni akıllı tahtayı açarak bazı ülkelerin bayraklarını göstermiştir. Bununla birlikte dilsiz bir haritada komşu ülkelerimizi ne kadar tanıdıklarını ve onları harita üzerinde gösterip gösteremediklerini gözlemlemiştir. Öğrencilerin bir kısmı ülkeleri harita üzerinde göstermekte zorlanmışlardır. Öğretmenin ülkeler hakkında sordukları bazı sorulara da kalıp yargıları ile cevap vermişlerdir. Örneğin;

Ö1: “Almanlar çok disiplinli.”

Ö2: “Avrupalılar bizleri istemiyorlar.”

Ö3: “Koreliler çok sempatik.”

Ö4: “Japonlar teknoloji olarak çok iyiler.”

Ö5: “İtalyanlar makarna ve pizza yer.”

Etkinliğin giriş aşaması bu şekilde tamamlanmıştır.

Gelişme: 5E modelinin ikinci basamağı olan *keşfetme* basamağında Sosyal Bilgiler öğretmeni tarafından öğrencilere yöneltilen bazı sorular olmuştur. Bunlardan bazıları:

- Ülkelerin kültürleri nasıldır?
- Bizim kültürümüzle onların kültürleri arasında benzeşen veya ayrılan yerler nerelerdir?
- Siz onların ülkesinde olsaydınız, o kültürleri kabul eder miydiniz? şeklindedir.

Daha sonra *açıklama* basamağına geçilerek öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplardan geribildirimler yapılmış ve onların yanlış ya da önyargılı oldukları konularda düzeltmelere gidilerek doğru bildikleri de pekiştirilmiştir. Sonrasında dördüncü aşama olan derinleştirme aşamasına geçilerek kendi kültürümüze ait bazı semboller (yöresel kıyafetler gibi) akıllı tahtada gösterilmiş, başka kültürlerle ilgili de videolar ve görseller kullanılmıştır.

Sonuç ve değerlendirme: Etkinliğin son basamağı olan değerlendirme basamağında ise içerisinde çoktan seçmeli, doğru-yanlış sorularının olduğu çalışma yapıları kullanılarak değerlendirme yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenin 5E modelini kullanırken öğrencilerin derse olan ilgilerinin ve katılımlarının düzeyi ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Öğrenciler genel olarak ilgilendikleri ve merak ettikleri konular üzerinde fikir üretmeye çalışmaktadırlar. Yapılandırıcı yaklaşımın temelinde de öğrencilerde

merak uyandırma ve onlara çeşitli görevler verme vardır. Bu sebeple 5E modeli kullanılırken öğrenciler genel olarak derse katılım gösterdiler.”

Sosyal Bilgiler öğretmeninin 5E Modelinin uygulanmasında yaşadığı zorluk ve imkanlar ile ilgili görüşleri ise şunlardır:

“Her konu için 5E modeline uygun yeni bir ders planı hazırlamak zaman almaktadır. Buna rağmen 5E modeli ile öğrenciler yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, analitik düşünme, akıl yürütme gibi düşünme becerilerini geliştirmektedir. ...”

Pazaryeri Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmeninin Küresel bağlantılar öğrenme alanında yer alan Ülkeler Arası Gelişen Türkiye konusu ile ilgili yapmış olduğu Pazaryeri tekniğinin giriş kısmında yaptığı ilk etkinlik öğrencilerle sohbet ederek onların duygu durumlarını öğrenmek ve üzüldükleri konularla ilgili onlara moral vermek olmuştur.

Giriş: Sosyal Bilgiler öğretmeni dersin başında öğrencilere konusu gereği gelişmekte olan bir ülke olduklarından ve gelişen ülkeler kategorisine girebilmeleri için her birinin üzerine düşen görevleri yapması gerektiğinden söz etmiştir. Bazen onların hevesini kıran, ülkemizin gelişmesini engelleyecek ya da toplumsal olarak canımızı sıkacak bazı durumların da var olabileceğine de değinmiştir.

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmeni daha önceden hazırlanmış ve üzerinde “Daha önce karşılaştığınız önyargılardan veya kalıp yargılardan en az bir adet yazarak bu önyargılara ya da kalıp yargılara yönelik çözüm önerisi üretiniz.” şeklindeki kağıtları dağıtmıştır Öğrencilere düşünerek yazmaları için de 3-4 dakika süre vermiştir. Öğretmen öğrencilerin tamamının kağıtları doldurduğundan emin olduktan sonra sıraları öğrencilerle birlikte kenara çekerek kağıtları yakalarına takmalarını sağlamıştır. Daha sonra da sınıf içerisinde dolaşmalarına izin vermiştir. Öğrenciler birbirlerinin yakalarındaki kağıtları okuyarak çözüm önerilerini görmüşlerdir.

Öğrencilerden bazılarının sunmuş oldukları önyargılar ya da kalıp yargılar ile çözüm önerileri aşağıda yer almaktadır:

Ö1: “Kalıp yargı: *Kısa boylular basketbol oynayamaz. Çözüm önerisi: Kısa boylular için onlara göre bir basketbol potası olabilir.”*

Ö2: “Kalıp yargı: *Kedinin bitli olması. Çözüm önerisi: Kediyi zorla onun kucağına vererek kedinin bitli olmadığını anlaması ☺”*

Ö3: “Kalıp yargı: *Bir öğrencinin çalıştığı halde notları düşük olduğundan çalışmıyor olarak etiketlenmesi. Çözüm önerisi: Verimli çalışmak (anlamadığımız yerleri iyice öğrenmek ve tekrarlamak)*”

Ö4: “Kalıp yargı: *Benimle dalga geçilmesi. Çözüm önerisi: Onunla tatlı dille konuşarak empati kurmasını sağlamak.*”

Bu şekilde öğrencilerin tamamı birbirinin kağıdını gördükten sonra öğrenciler kağıtlarını yakalarından çıkarıp öğretmen masasına koymuşlardır. Sınıf düzenini de eski haline getirip oturduktan sonra öğretmen kağıtları tekrar okuyup birlikte yorum yapmışlardır.

Sonuç ve değerlendirme: Sosyal Bilgiler öğretmeni pazaryeri tekniğini uyguladıktan sonra ülkemizin gelişmesini engelleyen kalıp yargıların neler olduğu ve bu kalıp yargıların nasıl kırılması gerektiği ile ilgili akıllı tahtadan görseller paylaşarak genel bir değerlendirme yapmış ve öğrencilere sorular çözdürmüştür.

Sosyal Bilgiler öğretmenin pazaryeri tekniğini uygularken öğrencilerin derse olan ilgileri ve katılımlarına yönelik görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Pazar yeri tekniğinde bütün sınıf derse aktif katılım sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple “katılım tamdı” diyebilirim. Öğrenciler sevdikleri konularda sevdikleri etkinlik olunca çok yüksek katılım sağlamaktadırlar diyebilirim.”

Sosyal Bilgiler öğretmenin pazaryeri tekniğinin uygulanışı ile ilgili sınırlılıklar ve avantajlar hakkındaki görüşleri ise şunlardır:

“Pazar yeri tekniğinde önceden hazırlık yapılması gerektiğini söyleyebilirim. Sınıfın oturma düzeninin değiştirilmesi zor olmadı. ...”

Beyin Fırtınası Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmenin Küresel bağlantılar öğrenme alanında yer alan Biz Konuksever Bir Milletiz konusu ile ilgili yapmış olduğu beyin fırtınası tekniğinin giriş kısmında yaptığı ilk etkinlik onların zihinlerinde mevcut durumlarından farklı bir statüde kendilerini hissettirmek ve onlara zihinlerinde geliştirdikleri şemaya uygun bir şekilde sorduğu soruya cevap vermelerini sağlamaktır.

Giriş: Sosyal Bilgiler öğretmeni öğrencilere “kendinizi yeni bir yerde düşünün, kimseyi tanımıyorsunuz ne yaparsınız?” şeklinde sorar. Aldığı cevaplar üzerine öğretmen sorusunu güncelleyerek “Bizler konuksever insanlarız. Peki ya biz hiç bilmediğimiz bir yerde kalırsak, bizlere kim yardım edecek veya ne yapacağız?” şeklinde tekrar sorup, şöyle düşünelim: “Ailesiyle bulunduğu

ülkeden başka bir ülkeye gitmek zorunda kalan ortaokul öğrencisi Ahmet, yeni başladığı okulda kendini yalnız hissetmektedir. Ahmet'in yeni okuluna uyum sağlayabilmesi için neler yapılabilir?" der. Öğretmen öğrencilere düşünceleri için zaman tanırken onları akıllarına gelen fikir- saçma bile olsa – sınıfla paylaşımlarını ister.

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmeni sınıfa yönelttiği sorunun cevaplarını yazmak üzere bir öğrenciyi görevlendirir. Sunulan her fikri öğrenci sırasıyla tahtaya yazar. Öğrencilerin çözüm önerilerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

1. *Moralini düzgün tutmak,*
2. *Daha fazla sosyalleşmesi,*
3. *Derslerine daha fazla çalışması,*
4. *Arkadaş edinmek,*
5. *Yardımsaver olması,*
6. *Takım çalışması yapması,*
7. *Arkadaşlarıyla iyi geçinmesi,*
8. *Düriüst davranması.*

Daha sonra üretilen fikirlerin üzerinde durularak niteliksiz olanlar elenir. Böylece kalan fikirlerin sunulan sorunun çözümü için kullanılabileceği kanaatine varılır.

Sonuç ve Değerlendirme: Etkinlik sonrasında yeni bir yere giden kişinin yaşayabileceği önyargılardan, kalıp yargılardan, ayrımcılıktan, dışlanmaktan söz edilir. Yabancı ülkelere gitmek zorunda kalan insanlar ve bu bağlamda ülkemize zorunlu göç eden kişilerin yaşadıkları zorluklar üzerinde durulur. Ev sahibi toplumun göçmenlere karşı davranışlarının *konuksever bir millete* yakışır şekilde olması gerektiği üzerinde de konuşulur. Bazı öğrencilerin yabancı öğrencilere yönelik davranışları sebebiyle kendilerini eleştirdiler.

Sosyal Bilgiler öğretmenin beyin fırtınası tekniğini uygularken öğrencilerin derse olan ilgileri ve katılımlarına yönelik görüşleri aşağıda yer almaktadır:

"Öğrencilerin genel olarak ders katılımı yüksekti. Ayrıca beyin fırtınası tekniğinde fikir üretme ve fikirleri eleştirme konusunda oldukça fazla şekilde eğlendiklerini söyleyebilirim."

Sosyal Bilgiler öğretmenin beyin fırtınası tekniğinin uygulanışı ile ilgili sınırlılıklar ve imkanlar ile ilgili görüşleri ise şunlardır:

“Beyin fırtınası tekniğinin farklı konularda ve derslerde sıklıkla uygulanması taraftarıyım. Öğrenciler eğleniyor, zorunlu olarak fikir üretiyor, düşüncelerini söylüyor, başka fikirleri hatta kendi fikrini bile eleştiriyor. Öğrenci farklı düşünceler arasından en iyisini seçmeye çalışıyor. Ayrıca bu süreç genellikle 10-15 dakika içerisinde oluyor. Az zamanda birçok kazanım sağlanabiliyor.”

Konuşma Halkası Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmeninin Küresel bağlantılar öğrenme alanında yer alan Kalıp Yargıları Sorguluyorum konusu ile ilgili yapmış olduğu konuşma halkası tekniğinde başlangıç olarak bu teknikle ilgili bilgi vermiş ve oturma düzenini değiştirmiştir.

Giriş: Sosyal Bilgiler öğretmeni o günkü dersi için yapacağı etkinliğe uygun olarak sınıfın oturma düzenini herkesin birbirini göreceği şekilde çember haline getirmiştir. Daha sonra öğrencilerine sırası ile herkesin konuşacağını ancak konuşma sırası onda olan öğrencinin elinde tahta kalemi bulunduracağı uyarısında bulundu. Öğrencilerin görüşlerini paylaşacağı durumu söyleyerek öğretmen süreci başlattı.

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmeni çember şeklinde oturmuş öğrencilere “Sizin kalıp yargılarla, önyargılarla ya da ayrımcılıkla ilgili tecrübelerinizi veya gözlemlerinizi benimle ve birbirinizle paylaşmanızı istiyorum.” şeklinde bir söylemde bulundu. İlk olarak da kendi tecrübesini paylaştı. Üniversite öğrencisi iken bazı ev sahiplerinin ona evlerini kiralamak istemediğinden söz etti. Bazı ev sahiplerinin üniversite öğrencilerine yönelik evlere zarar verdiği, kiralarını ödemedikleri, gürültü yaptıkları gibi durumlarla ilgili kalıp yargılara sahip olabileceklerini söyledi. Daha sonra tahta kalemını yanındaki öğrenciye vererek onun tecrübesini paylaşmasını söyledi. Ve tekniğin uygulama süreci bu şekilde her öğrencinin söz alarak, konuşmak istemeyen öğrencilerin ise “pas” söylemi ile kendilerinin geçilmesini sağlayarak sona erdi.

Sonuç ve Değerlendirme: Etkinlik sonrasında yeniden gündelik hayatımızda var olan kalıp yargılara, önyargılara, ayrımcılığa, dışlanmaya vb. durumlara yönelik durumlardan söz edildi ve bununla ilgili bazı görseller öğrencilerle paylaşıldı. Bu durumların düzeltilebilmesi için neler yapılabileceğine dair çözümler üretilmeye çalışıldı.

Sosyal Bilgiler öğretmeninin konuşma halkası tekniğini uygularken öğrencilerin derse olan ilgileri ve katılımlarına yönelik görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Konuşma halkası tekniğinde öğrencilerin ders katılmamaları mümkün değildir. Çünkü konuşmak için izin istemese bile sıra o öğrenciye gelmektedir. Bu

nedenle sıranın kendisine geleceğini bilen bir öğrenci zihninden bir konuşma/fikir oluşturmaktadır.”

Sosyal Bilgiler öğretmeninin konuşma halkası tekniği ile ilgili zorluklar ve yararlılıklar hakkındaki görüşleri ise şunlardır:

“Oturma düzenini oluşturmak 2-3 dakikalık bir zamanı gerektirmektedir. Aslında bu tekniğe öğrenciler alıştıkça daha hızlı şekilde bu durum sağlanabilir. Ekonomik bir tekniktir. Öğrencilerin düşüncelerini öğrenmek için oldukça verimli olduğunu düşünüyorum. Ancak sınıf mevcudunun daha az olduğu sınıflarda kullanılabileceğini söylemek mümkündür.”

Balık Kılıcı Tekniği ile Öğretim

Sosyal Bilgiler öğretmeni Küresel Bağlantılar öğrenme alanında yer alan Biz Konuksever Bir Milletiz konusu ile ilgili yaptığı Balık Kılıcı tekniğinde ise önce kendisi ile ilgili dikkat çekici bir cümle kurmuş ve öğrencilerde merak uyandırmıştır.

Giriş: *“Arkadaşlar benim bir sıkıntım var.”* Hemen merak ettiler ve *“Nedir?”* diye sordular. Bende *“Bizler neden birlik olamıyoruz? Hiçbir neden yokken birbirimizi suçluyoruz? Neden hiçbirimiz birbirimizi dinlemiyoruz?”* şeklinde devam ettim. Öncelikle herkes bir şeyler söylemeye başladı. Onları durdurdum ve *“söylenenleri tahtaya yazalım, bunun içinde bir balık çizelim, balığın her bir kılıcığının üzerine de bu durumun nedenleri yazalım.”* dedi.

Gelişme: Sosyal Bilgiler öğretmeni tahtaya balık görselini çizerek konu ile ilgili ortaya koyulan sorunun nedenlerini ve çözüm önerilerini şematize etti. Daha sonra her bir neden ve çözüm önerisi üzerinde tartışılarak kalıp yargıların ve ayrımcılığın çok boyutlu olarak değerlendirmesi yapıldı.

Sonuç ve Değerlendirme: Sosyal Bilgiler öğretmeni spesifik olarak bu konu ile ilgili tartışılabileceği gibi her sorun için sorunu çok boyutlu düşünmenin ve sorunu tüm yönleri ile ele almanın öneminden söz etti. Bu tekniğin bu amaca hizmet edebileceğinden, öğrencilerin başka konularda da çalışma stratejisi olarak bu tekniği kullanabileceklerini söyledi.

Sosyal Bilgiler öğretmeninin balık kılıcı tekniğine yönelik ilgi ve katılımları ile ilgili görüşleri aşağıda yer almaktadır:

“Öğrencilerin derse katılımı oldukça iyiydi. Bu tekniği kullanırken dikkati çeken durum ise öğrencilerin öğretmenlerinin sorunları için çözüm üretmekte oldukça hevesli olmalarıydı. Çünkü kendilerine danışılması, çözüm istenilmesi, önemsendiklerini göstermiştir.”

Sosyal Bilgiler öğretmeninin balık kılıcı tekniğinin sınırlılıkları ve fırsatları ile ilgili görüşleri ise şunlardır:

“...Eğlenceliydi. Öğrencilerin problem çözme konusunda yeni bir yöntem öğrendiklerini düşünüyorum. Bizler öğretmen olarak sadece çözüm üreten, fikir veren, ezberlediğimiz şeyleri öğrencilere aktaran kişiler olmak yerine onların fikirlerine daha çok önem veren kişiler olmamız gerektiğini öğrendim.”

6. Tartışma ve Sonuç

Sosyal Bilgiler öğretmeninin aktif öğrenme uygulamaları ile ilgili değerlendirmeleri her bir uygulama açısından değerlendirildiğinde alanyazınla da bağlam kurulacak şekilde şu sonuçlar elde edilmiştir:

Sosyal Bilgiler öğretmeninin Anlat Bakalım ve Pazaryeri tekniği ile ilgili günlüklerinde yer alan ifadeler öğrenme ortamında öğrencilere kendilerini ifade edebilme fırsatı tanınmasının öğrencilerin derse katılımını üst düzeye çıkardığına yöneliktir. Öğrencilerin derste aktif olmaları, fikir paylaşımı ve alışverişi yapmaları ve eğlenerek öğrenmeleri onların derse yönelik tutum ve motivasyonlarını olumlu yönde etkilemektedir. Öğretmenin bu tekniklerle ilgili sınıf yönetimi vurgusunu yapması ise önemlidir. Alanyazında bu sonuçla bağlam kurulabilecek araştırmalar demokratik öğrenme ortamlarının niteliği ile ilgilidir. Doğaldır ki öğrenme ortamları öğretmenin demokratik davranışları ile yapılandırıldığında öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlar kazanmaları sağlanır. Bu demokratik davranışlar, öğrenme ortamında öğrencileri düşüncelerini ifade etmeye teşvik etmek bunun yanı sıra başkalarını da hoşgörülü ve saygılı bir şekilde dinlemelerini sağlayabilmektir. Öğrencilerin özsaygılarını desteklemek de oldukça önemlidir (Vinterek, 2010). Kavan & Özdaş (2022) da öğretmenlerin öğrencilere eşit davranmalarının/ayrımcılık yapmamalarının, karar alma süreçlerine onları da dahil ederek ortak kararlar almalarının demokratik davranışlar adına öğrencilere değer verdiklerinin bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin akvaryum tekniği ile ilgili günlükten elde edilen veriler bu teknikte öğrencilerin etkili bir iletişimi gerçekleştirmek üzere düşüncelerini ifade edebilme ve başkalarını etkili bir şekilde dinleme kabiliyetini kazanmalarıdır. Aslında bu durum etkili bir tartışmanın gerçekleşmesi için gereklidir. Nitekim alanyazında da akvaryum tekniğinin öğrencilerin güncel bir konu üzerinde etkili bir tartışmayı gerçekleştirebilmeleri için ihtiyaç duyulan bir teknik olduğundan söz edilmektedir (Hesapçıoğlu, 2011). Akvaryum tekniği ile ilgili bu avantajlarının yanı sıra alanyazında yer alan olumsuz yönde değerlendirilebilecek sonuçları da görmek mümkündür.

Sidekli (2024)'nin Fen Bilimleri öğretmenleri ile yaptığı araştırmada, öğretmenlerin 4/5'inin bu tekniği tercih etmeme nedenleri ders süresinin yetmemesi, teknikle ilgili bilgi sahibi olmamaları, öğrenci sayısının tekniği uygulamaya engel olacak kadar fazla sayıda olması ve sınıf hakimiyetinin zorluğu, öğrencilere tekniği anlatmanın zor olması, konu içeriğinin tekniğe uygun olmayışı sorunlarından kaynaklanmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmenin uyguladığı bir diğer teknik olan altı şapkalı düşünme tekniği ile ilgili ön planda tuttuğu/vurgu yaptığı en önemli özellik öğrencilerin çoklu bakış açısı geliştirmesi ile ilgilidir. Teknikle ilgili öğretmenin yapmış olduğu vurgu alanyazında karşılık bulabilmektedir. Nitekim Güngör vd. (2023) bu tekniğin farklı düşünme sistemleri geliştirmesi ve görüş ve düşüncelerin ayırt edilmesini sağlayarak çok yönlü düşünmeyi gerçekleştirdiğinden söz etmektedir. Bir diğer araştırmada ise Şenşekerci ve Bilgin (2008) bu teknikte düşüncelerin birbirleri ile karşılaştırılması yerine işbirliğini/bütünleşik olmasını, böylece ortaya koyulan durumun tüm yönleri ile irdelenmesini ön plana çıkarmaktadır. Bu durum bireyin karar vermesini kolaylaştıracağı gibi doğru karara ulaşmasına da yardımcı olacaktır (Aydın Çınar, 2024). Sosyal Bilgiler öğretmenin bu yöntemin uygulanabilirliğinin rahatlığına ve kolaylığına yaptığı vurgu da dikkat çekicidir. Tekniğin bu özelliğinin alanyazında dile getirildiği araştırmalara rastlanmıştır (Geissler vd., 2012; Orhan vd., 2012; Koray, 2005). Bu araştırmalarda tekniğin yararları bakımından kolay uygulanabilirliğine de vurgu yapmışlardır.

Sosyal Bilgiler öğretmeni günlüklerinde 5E Modeli ile ilgili olarak da bu etkinliğin merak uyandırıcı etkisinden söz etmiştir. Bıyıklı ve Yağcı (2014) yaptıkları araştırmada 5E Modelini aşamalandırırken “Dikkat Çekme, Ön Öğrenmeleri Ortaya Çıkarma ve Öğrenme Etkinliğine Girme” başlıklı ilk aşamada öğretmenin vurgulamış olduğu merak duygusunun geliştirilmesinden söz etmişlerdir. Çepni (2005)'de bu modelin öğrencilerin araştırma merakını artırdığını ve motivasyonlarını üst düzeye çıkardığını belirtmiştir (Ayaz, 2015). Öğretmenin dikkat çektiği bir diğer nokta bu modelin öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerine olan katkısı üzerinedir. Alanyazında Boddy vd. (2003) ile Açışlı Çelik (2014) yaptıkları araştırmalarda modelin bu etkisini kanıtlayan veriler elde etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmeni uyguladığı beyin fırtınası tekniği ile öğrencilerin hem eğlendiğini hem de fikir üretme, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştiğini ifade etmiştir. Öğretmen öğrencilerin bu tekniğin uygulama sürecinde kendi fikirlerini de eleştirdiklerini vurgulamıştır. Alanyazında beyin fırtınası tekniği ile ilgili yapılan araştırmalar da bu tespiti doğrular niteliktedir. Nitekim bu beceriler öğrencilerin çok yönlü gelişimi

ile paraleldir. Bilişsel ve duyuşsal anlamda tekniğin öğrencilere verdiği destek onların sınıf içerisinde işbirliği geliştirmelerini, kendilerini rahat ifade edebilmelerini ve bunun yanında birbirlerini saygı ile dinlemelerini, hayal gücünü kullanabilmelerini, yeni düşünceler geliştirerek çözüm yolları bulabilmelerini, kendi öğrenmelerinin farkına varmalarını ve anlamlı öğrenmelerini sağlar (İnciman Çelik, 2024; Nakiboğlu, 2003; Şahin, 2005). Ne var ki, öğretmenin bu teknikle ilgili hiçbir olumsuz düşüncesine rastlanmamış olursa dahi, alanyazında bu technique ait eleştirilerin de dikkate alınmasında fayda vardır. Bunlardan biri beyin fırtınası techniqueinde üretilen fikirlerin sıradan/niteliksiz olduğuna yöneliktir. İkinci eleştiri ise techniquein uygulama sürecinde üretilen/ortaya atılan fikirlerin sorunun çözümüne yönelik bir olgunlaşma dönemine muhtaç olmasından dolayı her fikrin uygulamaya geçirilmesinin mümkün olmamasıdır. Üçüncü eleştiri de fikirleri eleştirilen ya da önerilen fikirlere katılmayan bir kesimin çözümün bir parçası olmaya kendini kapatmaları şeklinde olabilmektedir (Symanowitz, 2014).

Sosyal Bilgiler öğretmeni günlüğünde balık kılıcı techniqueinden söz ederken, öğrencilerin önerilen sorunun çözümü için kendilerine danışılmasının onları motive ettiğinden söz etmiştir. Üstelik öğretmen techniquein uygulanışı sürecinde kendi rolünü bilgiyi aktaran konumundan çıkararak öğrencilerin fikirlerine önem veren konumuna getirmesinin önemini fark ettiğini ifade etmiştir. Ensari ve Tüysüz (2007) de bu techniquein bir problemin çözümü için yol haritası olabilecek nitelikte olduğundan söz etmektedir (Hesapçioğlu, 2011). Ne var ki, alanyazında balık kılıcı techniqueinin bir sorunun çözümünden ziyade o kavramın alt boyutları ile ortaya koyulmasının ve boyutlar arasındaki bağlamların kurulmasının öneminden de söz edilmektedir (Tok, 2007). Böylece öğrencilerin kavramın sistematik bir şekilde öğrenilmesinin yolu açılmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmenin konuşma halkası techniquei ile ilgili olumlu ifadeleri arasında öğrencinin sürece katılımının zorunluluğundan dolayı aklında tartışılan konu ile ilgili mutlaka bir şablon oluşturması vardır. Bununla birlikte techniquein ekonomikliğine de vurgu yapmıştır. Ancak öğretmen ders süresi ve öğrenci sayısının bu techniquei uygulamada başat faktörler olduğunu ve süre kısıtlılığı ile öğrenci sayısının fazla olduğu durumlarda techniquein amaca ulaşamayacağını dile getirmektedir. Konuşma halkası techniquei yapısı itibarıyla öğrenciler arasındaki etkileşimi üst düzeye çıkarabilen ve kapsayıcı özellikte bir tekniktir (Hesapçioğlu, 2011). Ne var ki alanyazında araştırmada uygulama öğretmenin dile getirdiği sorunlardan söz edilmekte öğrenci sayısının fazlalığında sınıf yönetiminin zorlaşabileceği, süre azlığından dolayı öğrencilerin ön hazırlıklarının/bilgilerinin eksikliğinin

ortaya koyulan durumu arpıtabileceği riski, her konuya uygulanamayacağı, bazı öğrencilerin konuşmaya istekli olmayacağı gibi sınırlılıklarından söz edilmektedir (Aydın, 2021).

Sonuç olarak, ğretmen günlüklerinde aktif öğrenme uygulamalarının öğrencilerin iletişim, kendilerini ifade etme, yaratıcı düşünme, karar verme, sistematik düşünme, eleştirel düşünme, analiz etme, işbirliği, konuşma, dinleme, empati kurma, akıl yürütme, öğrenmeyi öğrenme beceri ve davranışlarını geliştirdiğine yönelik ifadeler yer almaktadır. Öğretmenin bu becerileri ve davranışları kazandırmada uyguladığı aktif öğrenme temelli ders planlarının, demokratik öğrenme ortamlarını hazırlamaya zemin hazırladığı bir gerçektir.

Kaynakça

- Açıslı Çelik, S. (2014). Genel fizik laboratuvar uygulamalarında 5E öğrenme modeline göre geliştirilen materyallerin öğrencilerin bilimsel süreç becerilerine ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 33(2), 628-641.
- Altıkulaç, A. & Uslu, S. (2014). Sosyal bilgiler dersinden beklentilerin karşılaştırılması. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(7), 165-175.
- Ayaz, M. F. (2015). 5E öğrenme modelinin öğrencilerin tutumlarına etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 29-50.
- Aydın, F. (2021). Konuşma halkası tekniği ve coğrafya dersinde uygulama örnekleri. 4th International European Conference on Interdisciplinary Scientific Research, August 8-9, 2021/ Warsaw, Poland.
- Aydın Çınar, B. (2024). Altı şapkalı düşünme tekniğinin 7. sınıf öğrencilerinin eleştirel okuma başarılarına etkisi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 357-368.
- Bıyıklı, C. ve Yağcı, E. (2014). 5E Öğrenme Modeli'ne göre düzenlenen eğitim durumlarının bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 45-79.
- Boddy, N., Watson, K. M. & Aubusson, P. (2003). A trial of the five es: A referent model for constructivist teaching and learning. *Research in Science Education*, 33, 27-42.
- Çepni, S. (2005). *Fen ve teknoloji öğretimi*. Pegem Akademi.
- Ensari, H. ve Tüysüz, B. (2007). *İlköğretimde kalite araçları ve sınıf içi uygulamalar*. Morpa.
- Fiske, S. T. & Neuberg, S. L. (1990). A continuum of impression formation, from category-based to individuating processes: Influences of information and motivation on attention and interpretation. *Advances in Experimental Social Psychology*, 23, 1-74.
- Geissler, G., Edison, S. & Wayland, J. (2012). Improving students' critical thinking, creativity, and communication skills. *Journal of Instructional Pedagogies*, 8, 1-8.
- Güngör, B., Arslan, B., Tufoğlu, Ö. S. Y., Kutlar, H. M., Demir, Ö. ve Kaya, C. (2023). Altı şapkalı düşünme tekniğinin kuramsal çerçevede incelenmesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9(28), 69-80.
- Hesapçoğlu, M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Hewstone, M. & Giles, H. (1986). Social groups and social stereotypes in intergroup communication: A review and model of intergroup communication breakdown. In W. Gudykunst (Ed.), *Intergroup communication* (pp. 10-26). Edward Arnold.

- Hilton, J. L. & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237-271.
- İnciman Çelik, T. (2024). *Beyin fırtınası tekniği üzerine yapılan çalışmaların sosyal ağ analizi (bibliyometri) ve meta-analiz çalışması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Kavan, N. & Özdaş, F. (2022). Evaluation of teacher's opinions on the building of democratic learning environment. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 23(3), 1598-1623.
- Kaya, İ. & Uğurlu, N. B. (2024). Social studies teachers' perceptions about the difficulty of skills development. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 12(1), 276-283.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Koray, Ö. (2005). Altı düşünme şapkası ve nitelik sıralama tekniklerinin fen derslerinde uygulanmasına yönelik öğrenci görüşleri. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 43(43), 379-400.
- Körükçü, M. ve Şahingöz, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel bağlantılar öğrenme alanına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 66-85.
- Mourshed, M., Krawitz, M. and Dorn, E. (2017). *How to improve student educational outcomes*. McKinsey & Co.
- Nakiboğlu, M. (2003). Kuramdan uygulamaya beyin fırtınası yöntemi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 1-10.
- Nuthall, G. (2007). *The hidden lives of learners*. NZCER Press.
- Oakes, P. J. & Turner, J. C. (1990). *Is limited information processing the cause of social stereotyping?* In W. Stroebe, & M. Hewstone (Eds). *European Review of Social Psychology* (Vol. 1, pp. 111-125). Wiley.
- Orhan, S., Kırbaş, A. & Topal, Y. (2012). Görsellerle desteklenmiş altı şapka düşünme tekniğinin öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmesine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 7(3), 1893-1909.
- Özarıslan, M. Z. (2014). *Kitleleri harekete geçirme aracı olarak sosyal algı yönetimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Sidekli, D. (2024). *Fen bilimleri öğretmenlerinin fen bilimleri dersinde kullandıkları öğretim yöntem ve tekniklerin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Symanowitz, G. (2014). Why I banned brainstorming? *Finweek*, 24-27.
- Şahin, Ç. (2005). Aktif öğretim yöntemlerinden beyin fırtınası yöntemi ve uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 441-450.

- Şenşekerci, E. ve Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15-43.
- Tok, T. N. (2007). *Etkili öğretim için yöntem ve teknikler*. A. Doğanay (Ed) İçinde, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Vinterek, M. (2010). How to live democracy in the classroom. *Education Inquiry*, 1(4), 367-380.
- Wach, E. & Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. The Institute of Development Studies and Partner Organisations. Report. <https://hdl.handle.net/20.500.12413/2989>.